

Министерство образования Республики Беларусь
Учреждение образования
«Полоцкий государственный университет»

**ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ
ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ, СПОРТА И ТУРИЗМА
В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ**

Электронный сборник материалов
Республиканского научно-практического семинара
(Новополоцк, 24 марта 2017 г.)

Новополоцк
2017

Все права на размножение и распространение в любой форме остаются за УО «Полоцкий государственный университет».

Нелегальное копирование и использование данного продукта запрещены.

Проблемы и перспективы развития физической культуры, спорта и туризма в Республике Беларусь : электрон. сб. материалов Респ. науч.-практ. семинара, Новополоцк, 24 марта 2017 г. / Полоц. гос. ун-т ; отв. за вып.: Е. Н. Борун. – Новополоцк : Полоцкий государственный университет, 2017. – 1 CD-ROM.

211440, ул. Блохина, 29,
г. Новополоцк
Тел.: 59-37-39, 39-40-46
<http://www.psu.by>

Компьютерная верстка: Дарьянова Татьяна Александровна
Программное обеспечение: Мядиль Анна Николаевна
Компьютерный дизайн: Мухоморова Мария Сергеевна

№ госрегистрации 3141711728

**ТРАДЫЦЫЙНАЕ НАРОДНАЕ ДОЙЛІДСТВА
БЕЛАРУСКАГА ПАДЗВІННЯ Ў ТУРЫСТЫЧНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ:
ПРАБЛЕМЫ І ПЕРСПЕКТЫВЫ ВЫКАРЫСТАННЯ**

У. Я. Аўсейчык, загадчык кафедры архітэктуры Полацкага дзяржаўнага ўніверсітэта, кандыдат гістарычных навук, дацэнт

Рэгіён Беларускае Падзвінне мае спецыфічную драўляную архітэктуру. Аб'екты народнага дойлідства з'яўляюцца арганічнай часткай культурнага ландшафту рэгіёна і не ў малой ступені ўвасабляюць яго адметнасць і непаўторнасць. На аснове аналізу матэрыялаў вылучаны найбольш характэрныя праблемы і перспектывы выкарыстання дадзенай часткі народнай культуры ў турыстычнай сферы. Разгляд і сістэматызацыя матэрыялаў па дадзенай праблематыцы ажыццяўлялася з улікам трангранічнага статусу Падзвіння. Аналіз матэрыялаў вызначыў магчымасці выкарыстання традыцый народнага драўлянага дойлідства ў турыстычнай дзейнасці на тэрыторыі Падзвіння.

Важнае месца ў культурнай спадчыне Беларусі займае народнае дойлідства, якое развівалася на працягу стагоддзяў пад уплывам сацыяльна-эканамічных фактараў, этнічных традыцый, прыродна-кліматыхных умоў. Унікальнасць асобных традыцыйных канструктыўных і архітэктурна-мастацкіх прыёмаў абумоўлена тым, што яны сваімі каранямі сыходзяць у далёкую эпоху. Архітэктура народнага жылля Беларусі фармавалася ў цесным кантакце з культурай суседніх народаў. Драўлянае дойлідства з'яўляецца важнай часткай народнай традыцыйнай культуры. Жыллё, гаспадарчыя і вытворчыя пабудовы, культавыя будынкі, паселішчы, сядзібы раскрываюць асяроддзе пражывання народа, гаспадарчую і духоўную сувязь чалавека з прыродай, прасторай. У сучасны перыяд помнікі народнага дойлідства робяцца неад'емнымі элементамі турыстычнай сферы.

У Беларусі сфармавалася розныя тыпы паселішчаў, жылля і гаспадарчых пабудоў, што адрозніваюцца сваімі адменнымі традыцыйнымі прыёмамі планавання і забудовы, архітэктурна-мастацкімі рашэннямі. Тут ярка выявілася ўменне народа проста і мудра рашаць як утылітарныя, так і эстэтычныя заданні. Усё гэта абумовіла рэгіянальныя асаблівасці народнага дойлідства. На аснове даследавання традыцыйнай культуры, у тым ліку і

народнага дойлідства, на тэрыторыі Беларусі вылучаюць шэсць гістарычна-этнаграфічных рэгіёнаў: Падзвінне, Падняпроўе, Цэнтральная Беларусь, Усходняе і Заходняе Палессе, Панямонне.

Падзвінне (Паўночны рэгіён, Паазер'е) займае басейн Заходняй Дзвіны і яе прытокаў. Падзвінне выразна адрозніваецца ад асноўнай тэрыторыі Беларусі не толькі сваімі прыродна-геаграфічнымі ўмовамі, але і асаблівасцямі культуры мясцовага насельніцтва. Спецыфіка рэгіёна выразна праяўляецца і ў традыцыйным народным дойлідстве. Працэс развіцця народнай архітэктуры Беларускага Падзвіння працякаў у спецыфічных умовах, звязаных з месцазнаходжаннем рэгіёна. Развіццё драўлянага народнага дойлідства Падзвіння праходзіла з улікам мясцовых традыцый, пад уплывам суседніх рэгіёнаў і народаў. У выніку свайго фармавання народнае дойлідства Беларускага Падзвіння атрымала істотныя рэгіянальныя адрозненні, якія з'яўляюцца самым прывабным аспектам для выкарыстання ў турыстычнай сферы. Спецыфіка народнага дойлідства Падзвіння праяўляецца ў асаблівасцях забудовы паселішчаў, арганізацыі падворка, канструктыўных элементах жылля і гаспадарчых пабудоў, ужытых матэрыялаў для будаўніцтва, наяўнасць характэрных тыпаў жылля і іншых пабудоў і г.д. [1-3].

Як вышэй было адзначана, важным аб'ектам турыстычнай прыцягальнасці з'яўляецца, безумоўна, народная драўляная архітэктура рэгіёна. І аб'ектамі, што ўяўляюць цікавасць турыстаў з'яўляюцца не абавязкова толькі пабудовы, што маюць статус гістарычна-культурнай каштоўнасці. Гэта датычыцца і мноства яшчэ не ўключаных у гэту катэгорыю аб'ектаў.

Архітэктар С.А. Сергачоў вылучыў наступныя групы аб'ектаў традыцыйнай народнай архітэктуры (не толькі помнікі), якія могуць мець перспектывы для ўключэння іх у сферу турыстычнай дзейнасці:

1. Помнікі народнай архітэктуры, што не толькі ўвайшлі ў спісы аб'ектаў гісторыка-культурнай спадчыны, але і атрымалі вядомасць у адмысловай гістарычнай, архітэктурна-мастацтвазнаўчай, навуковай літаратуры, уключаны ў адпаведныя турыстычныя маршруты.

2. Культывыя пабудовы практычна кожнага гістарычнага перыяду і кожнай канфесійнай прыналежнасці.

3. Любыя аб'екты, нават на першы пагляд зусім звычайныя ў тыпалагічным плане (сядзібы, жылыя хаты, свірны, гумны і інш.), выкананыя ў адпаведнасці з традыцыямі народнай архітэктуры і, самае важнае, якія захоўваюць цесныя сувязі з прыродным асяроддзем, якія маюць ярка выяўленыя прывабныя характарыстыкі (возера, бераг ракі, крыніца, лясныя масівы і г.д.).

4. Захаваныя цэласныя комплексы сядзібаў, асабліва пашыраныя раней і якія знікаюць у наш час тыпы – пагонныя, вяночныя, двары – комплексы розных планавальных варыянтаў.

5. Любыя помнікі канструктарскай думкі: ветраныя і вадзяныя млыны, конныя млыны (манежы), паравыя млыны, кузні і г.д.

6. Тэрыторыі, што маюць больш-менш значнае гістарычнае мінулае (сядзібныя комплексы, манастыры, корчмы і г.д.).

7. Рэгіянальныя экспазіцыі пад адкрытым небам.

8. Мясцовасці, звязаныя з легендамі, паданнямі, з вядомымі гістарычнымі асобамі [4, с. 6-8].

Апроч вылучаных, на наш погляд, трэба звярнуць увагу і яшчэ на адну групу аб'ектаў – малыя архітэктурныя формы культавага (сакральнага) характару (т.зв. мясцовыя вясковыя «святыні»). Іх спецыфіка, уключанасць у рытуальную і штодзённую культуру, наяўнасць істотнага «духоўнага» кампанента можа сведчыць пра велізарны патэнцыял у турыстычнай сферы. Аднак, як паказваюць даследаванні дадзенага аспекту, такія аб'екты ў рэгіёне практычна не ўключаны ў турыстычную сферу.

Даследаванне выкарыстання народнага дойлідства ў турыстычнай сферы паказала, што помнікі беларускай народнай архітэктурны, гістарычныя тыпы паселішчаў беларусаў з захаванай традыцыйна-гістарычнай забудовай сядзібнага комплексу валодаюць высокім турыстычным патэнцыялам. Пры гэтым варта адзначыць нязначную ступень выкарыстання традыцый народнага дойлідства ў архітэктурны і афармленні інтэр'ера аб'ектаў турыстычнай інфраструктуры.

Прыклады выкарыстання элементаў беларускага народнага дойлідства ў турызме маюць шэраг сур'ёзных пераваг, а таксама некаторыя недахопы. Асноўнымі станоўчымі момантамі выкарыстання народнай архітэктурны ў турыстычнай сферы варта лічыць наступныя: цэнтральнае месца народнае дойлідства займае ў агра- і экатурызме; асноўным гасцінічным прадпрыемствам аграэкатурыстычнай скіраванасці выступае традыцыйны жылы архітэктурны комплекс; попытам карыстаюцца туры і падарожжы аднаго дня па невялікіх гарадах і культавых цэнтрах Беларусі – шмат у чым дзякуючы якаснай рэстаўрацыі гістарычных помнікаў; захаванасць этнічных асаблівасцяў і рарытэтных элементаў матэрыяльнай культуры і побыту беларускай вёскі; захаванасць народных промыслаў і рамёстваў, якія лічацца аднымі з фактараў атрактыўнасці вясковых пасяленняў і г.д.

Пры гэтым трэба вылучыць шэраг недахопаў. Сярод галоўных – у рэгіёне не вырашанай застаецца праблема аднаўлення (адроджэння, рэканструкцыі) архітэктурных комплексаў і асобных пабудоў. Сярод

праблем выкарыстання народнай архітэктурны вылучаюцца і наступныя: частае ігнараванне мясцовых традыцый народнага дойлідства; выкарыстанне нетрадыцыйных элементаў у аграсядзібах, элементаў народнай архітэктурны іншых этнасаў; увага надаецца пераважна жылой архітэктурны, пры гэтым малое выкарыстанне гаспадарчых і інш. пабудоў і г.д.

Народнае дойлідства беларусаў мае вялікую гістарычную і мастацкую каштоўнасць. Гэта абумоўлівае яго шырокае выкарыстанне ў турыстычнай сферы. Унікальнасць народнага дойлідства рэгіёна абумоўлена ў значнай ступені геаграфічнымі і гістарычнымі фактарамі. Эвалюцыя драўлянага дойлідства Падзвіння праходзіла з развіццём формаў, прыёмаў і з выкарыстаннем досведу, назапашанага якія папярэднічалі этапамі развіцця, у цесным кантакце з архітэктурай суседніх народаў (рускіх, літоўцаў, латышоў) і этнічных груп рэгіёна (габрэяў, татар, старавераў).

Падчас вывучэння традыцыйнага народнага дойлідства ў рэгіёне былі вылучаны найбольш перспектыўныя раёны для турыстычнай сферы. Гэта наступныя рэгіёны: Браслаўска-Мёрскае Паазер'е; Глыбоцка-Докшыцкі рэгіён, Полаччына, Верхнядзвінска-Расонскі край, Лепельшчына, Віцебшчына (у значэнні Віцебскага раёна), Лёзненшчына. Вылучэнне дадзеных раёнаў ажыццёўлена на грунце лакальных асаблівасцяў традыцыйнай архітэктурны. Унікальнасць народнага дойлідства ў дадзеных раёнах, а таксама ўжо наяўная турыстычная інфраструктура здольныя стаць грунтам для развіцця турызму ў рэгіёне.

У якасці крытэру для вызначэння «перспектыўнасці» рэгіёна можна прапанаваць і яго месцазнаходжанне адносна суседніх дзяржаў. І ў гэтым дачыненні ў якасці перспектыўнага рэгіёна выглядае памежная заходняя частка Падзвіння (Віцебская вобласць на мяжы з Латвіяй і Літвой).

На аснове аналізу выкарыстання беларускага народнага дойлідства ў турыстычнай сферы приходзім да высновы, што рэгіянальная спецыфіка дадзенай часткі культуры мала выкарыстоўваецца. Пераважна, гэта датычыцца толькі шараговай забудовы (жылых і гаспадарчых пабудоў). Выкарыстанне помнікаў народнага дойлідства можа стаць не толькі ў якасці элементаў шараговай забудовы (і выкарыстоўвацца ў агрэкатурызме), але і як дамінантныя аб'екты (тут вялікі іх патэнцыял і для іншых відаў турыстычнай дзейнасці). Рэкамендуецца распрацоўка турыстычных маршрутаў, якія б пралягалі на тэрыторыі асобных рэгіёнаў. Варта таксама распрацоўваць і спецыяльныя турыстычныя праграмы (па помніках культурнай архітэктурны). Да прыкладу, такія маршруты могуць быць арганізаваны на тэрыторыі Браслаўскага-Мёрскага Паазер'я. Спецыфіка

дадзенага рэгіёна (памежны характар, уваходжанне ў склад Польшчы да 1939 г., эканамічныя і прыродныя фактары) абумовілі фармаванне ўнікальнай народнай архітэктуры. У рэгіёне значная колькасць захаваных унікальных помнікаў кльтавага драўлянага дойлідства розных канфесій і этнічных груп.

Трэба адзначыць, што драўлянае народнае дойлідства досыць шчыльна ўключана ў турыстычную сферу агра- і экаскіраванасці. Часта, менавіта драўляная архітэктура з'яўляецца галоўным аб'ектам аграэкатурызму. Аднак развіццё іншых відаў турыстычнай дзейнасці з прыцягненнем дадзенай катэгорыі аб'ектаў цяжкае. Адною з галоўных праблем з'яўляецца нястача адпаведнай інфраструктуры. У сельскіх населеных пунктах галоўным чынам няма турыстычнай інфраструктуры – найбольш важных элементаў прыцягнення турыстаў, а таксама практычна не існуе дастойных аб'ектаў прыдарожнага сэрвісу (турыстычных парковок, гасцінчных прадпрыемстваў і г.д.). Віцебская вобласць прыцягвае турыстаў і турыстычная сфера імкліва развіваецца. Таму адпаведна развітая лагістыка і аўтэнтычная нацыянальная інфраструктура дапамогуць прыцягнуць яшчэ больш турыстаў.

Такім чынам, рэгіён Беларускае Падзвінне мае спецыфічную драўляную народную архітэктуру. На аснове аналізу матэрыялаў вылучаны найбольш характэрныя праблемы і перспектывы выкарыстання ў турыстычнай сферы. Разгляд і сістэматызацыя матэрыялаў па дадзенай праблематыцы ажыццяўлялася з улікам трангранічнага статусу Падзвіння. Аналіз матэрыялаў паказаў, што аб'екты народнай архітэктуры з'яўляюцца арганічнай часткай культурнага ландшафту рэгіёна, і не ў малой ступені ўвасабляюць яго адметнасць і непаўторнасць. У традыцыйнай карціне свету і жыццёвых практыках мясцовага насельніцтва аб'екты драўлянай архітэктуры выконваюць не толькі ўласныя (утылітарныя) функцыі, але і рытуальныя (сімвалічныя), абумоўленыя іх статусам. Аналіз матэрыялаў вызначыў магчымасці выкарыстання традыцый народнага драўлянага дойлідства ў турыстычнай дзейнасці на тэрыторыі Падзвіння.

Разам з тым, аналіз, перадусім, матэрыялаў палявых даследаванняў выявіў сур'ёзныя праблемы, звязаныя з сучасным станам і перспектывамі захавання элементаў традыцыйнага народнага дойлідства Падзвіння. Цягам ХХ ст. колькасць такіх аб'ектаў значна зменшылася (зніклі ці былі фізічна знішчаны ў выніку сацыяльна-эканамічных працэсаў, развіцця вытворчасці, а таксама з-за непрадуманай гаспадарчай дзейнасці

(перапланіроўка населеных пунктаў, ліквідацыя неперспектыўных вёсак, меліярацыя, будаўніцтва дарог і інш.)).

ЛІТАРАТУРА

1. Титов, В. С. Историко-этнографическое районирование материальной культуры белорусов: XIX – начало XX в. / В. С. Титов – Минск: Наука и техника, 1983.– 152 с.: ил.
2. Лакотка А. І. Драўлянае сакральна-манументальнае дойлідства Беларусі / А. І. Лакотка. – Минск: Беларусь, 2003. – 224 с.: іл.
3. Трацевский, В. В. История архитектуры народного жилища Белоруссии: Учеб. пособие для вузов / В. В. Трацевский – Минск: Выш. шк., 1989. – 191 с.: ил.
4. Сергачев, С.А. Историко-культурный потенциал объектов традиционной архитектуры Белорусского Поозерья / С.А. Сергачев // Актуальные проблемы архитектуры Белорусского Подвинья и сопредельных регионов: сб. статей Респ. науч.-практич. сем., Новополоцк, 8–9 октября 2015 г. / Полоцкий гос. ун-т; под общ. ред. В.Е. Овсейчика, Г.И. Захаркиной, Р.М. Платоновой. – Новополоцк: ПГУ, 2015. – С.3-10.